પિરોલી યાને કચ્છી ભાષામાં સમસ્યાઓ.

પિરોલીઓનો શોખ રાખનારા કચ્છી
બંધુઓને ખાતર
સંગ્રહ કરનાર ઉ. બ.

☞ ચૈ દેખા દિસો હેઠલીએં પિરોલીએંજા જભાબ.

1 લગ લગ ચો ત નલગે, અને મ લગ મ લગ ચો ત લગે.

2 ઉનારેમેં સુતી, સે વરસારે પણ સુતી, ઈ સીઆરેમેં પણ સુતી, ઈ સુતી સે સુતીજ સુતી.

જ:—1 હોઠ. 2 બાળકને આપવાની સુતી.

અમદાવાદ.
યુ. પ્રી. અને જ. એ. કં. 'લિમિટેડ' પ્રેસ.
ઈ. સ. ૧૮૮૬. સંવત ૧૯૪૨.
કિમ્મત ૧। આનો.

२५५४

ખાણો વિષે સમજ.

કોઈ શખ્સ બીજાને પિરોલી નાંખે ત્યારે તેણે પિરોલી કહેવા પછી તેની ખાણ કહેવી જોઇએ; જેથી સામો ધણી તે ખાણના પદાર્થોમાં તપાસ કરે. ખાણ એટલે પદાર્થ તથા પ્રાણી માત્રનો જેમાં સમાસ થાયછે તે જથ્થા.

શાસ્ત્રોમાં ૪ ખાણ ઠરાવી છે. પણ પિરોલીવાળાઓએ સુગમતાને વાસ્તે નીચે પ્રમાણે ૯ ખાણો કલ્પેલી છે.

૧ જરોજ:—જે પ્રાણીઓ જર એટલે ઓર મૂકેછે તે. જેમાં મનુષ્ય તથા ગાય, ભેંસ વગેરેનો સમાસ થાયછે.

૨ ઉદ્ભોજ:—એમાં વનસ્પતિ માત્રનો સમાસ થાય છે. જેમ બોરડી, લૂગડાં, ટેબલ વગેરે.

૩ ઈંડોજ:—જે પ્રાણીઓ ઈંડામાંથી ઉત્પન્ન થાયછે તે. જેમ પક્ષીઓ, સર્પ વગેરે.

૪ પિંડ:—પાણી તથા પાણીમાંથી ઉત્પન્ન થતી ચીજો. જેમકે પાણી, મીઠું વગેરે.

૫ સાતોજ:—ધાતુ માત્ર તથા પથ્થર સાતોજમાં ગણાય છે. જેમ લોઢું, પથ્થર વગેરે.

૬ મીનોજ:—માટી તથા માટીમાંથી જે ચીજો ઉત્પન્ન થાયછે તે. જેમકે-માટી, કોડીયું વગેરે.

૭ અગોચર:—સર્વે આકાશી પદાર્થોને અગોચરમાં ગણ્યા છે. જેમકે-તારા, વાયુ વગેરે.

૮ વાધ:—જે પદાર્થ નથી, પણ તેનો બોલ મોંમાંથી ની-
કળી શકતો હોય તે. વાઇ=શબ્દ અથવા વાણી.
જેમકે-ભલાઈ, ધશ્ક, નામ વગેરે.

૯ વાધઆવાણુ:—શેહેર તથા ગામ વગેરેને આ ખા-
ણમાં ગણ્યા છે. જેમકે—ભુજ, મુંબઇ, કચ્છ વગેરે.

આપેતો અમાપકે, સિરજો સીતોજા,
રાજી રએ મિડીકે, કુછે કુલંભ મિંજા;
ઓડો ઇનજે અંતરમેં, વજૂદતા વીચાર,
શ્રીકાર ઇ સમદ તો, બોલ વારોવાર;
ઍવે એણ ન બુજે, બુજે ઇ જીકર જિજા,
આમ ગામમેં ઈ કરે, વાએઝ વધીફા;
રમ્ઝસેં રીજાયતો, સભનીંકે સધા,
જીવ જીં જોંકીન સભ, સેઠ સઉકાર;
સ. બબ ઇનજો સમજીને, ઉતર ઓડે નેઆર,
બ. રૂકો આએ ભુજવદ, સે દિનું આએ દાતાર.

જ. ઘડીઆળ.

૨૯૫૪

પિરોલી યાને કચ્છી ભાષામાં સમશ્યાઓ.

૧ અઠ કાઠ નોંધ જારી, તેમેં વિઠા કનંધારી; એ સોપારી ચબીએં પજ, બીં જેણેજા બાઈ કજ (ખા. જરોજ)

૨ અધોતડે ઉપની, જરોધર જાઈ; ૨૬ રોંસે છદઈ, મુખ બોલ સવાઇ. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૩ અલા કેઓ સે ન થેઓ. (ખા. જરોજ.)

૪ અવડ ચવડ ઉલો ધુલો, નક જેંજો નારાણ થુલો, કારમથ્થો દંધ્ધેં દિધો, હાજાલો, પિરોલો સિગ્ગો. (ખા. જરોજ)

૫ આયાતે ઊરમિંજા, ભો લગો ભિડંગ; ન કીં હથિયાર હથેમેં, નકીં અંજર અણુન; મૈયા મતારા વાતેંસેં વિડન; કિનીં કિનીં દીએં, ઉનીંભરા સીંએ તા દરેન (ખા. ઇનોજ)

૬ આવે મોટી મ થી ખોટી, કર તું ધણીકે જાણ; જજી હૂઈ કાણુ, સો અગે ઢાલૂં ઢલે વેઆ. (ખા. જરોજ)

૭ ઇસ્ત્રીકે અવગુણી, નરકે વઙ્ગી નાર; પાથારીએં પધરી, તૂં નિવરેકે જાર (નેઆર). (ખા. વાઈ, ઉદ્ભોજ)

૮ ઉઙ્ગ કલંગો હિકડો, પાસાડીઊ પિંજા; લઠીઊ લગે

હિકડેકે, ને ધાંઊં કુન બેઆ; હુ પણ નર ત્રેઆ, જુકો જલ હારીંધા વેઆ. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૯ ઉદ્ભોજમિંજા ઉપની, તેંસેં કેઈ કારીગર કાર; વેછા રખેઆ એતરા, જે અંતરે અંતરે ધાર; તેમેં ટંગેઆ કેતરાક, સીતોજી સણગાર; આએ નારી નરજે હથમેં, વિછાય વિઠી વાર. (ખા. ઉદ્ભોજ અને સીતોજ)

૧૦ ઉદ્ભોજા ઉપનું, ઈ સિરજો સીતોજા; જંગા બોએ જરોજમેં, મીંજ આય ઇનોજા. (ખા. ઉદ્ભોજ, સીતોજ, ઇનોજ અને જરોજ.)

૧૧ ઉદ્ભોજાતે ઉપની, સે નાલે ચંગીં નાર; ન કીં પને પછંઢઈ, ન કીં દારેં ભારોભાર; કતણવારીઊં કતી રેઇઊં, આય એઆએજે આચારે. (ખા ઉદ્ભોજ)

૧૨ ઉઅર આનોજા ઉપનું, ખાણ જરોજા જાઓ; પાથારીએંમેં પધરો, સે દિસંવે આય દાઓ; હણી છતર છટું કેએં, ત્યાંપો સુઝાઓ; ઇસભજી ભાજારમેં મું ભમધો દિઠો; ભોર ભમધો આયો, પાધએ મથ્થે પેર; વિસારીઆં ન વિસરે, ત માંજી ખોડે મેર; રૂ રમાયમ ત ચાકર આંધમ ચે; છિન્ની પેઈ છપરમેં, તેંજો સાંહીં રખે સરમ; જાંગોડી કરમ, કિદાં વેઅસ માલ, કિદાં વેઅસ કરમ (ખાજરોજ તથા આનોજ.)

૧૩ એ વણમથા, ત ચાય કો વણપગા; પુઠીઆ તાં

આર, જેંજા ભૂં સુધી નકા; તોકે ચેઓ કેં, ત ચાય વણ-જભાનવારે. (ખા. આનોજ, જરોજ અને સીતોજ)

૧૪ ઓખો કીં ન લગે ઈંદોજકે, જે ભરી ન કેંઇ ભાકાર;
સજા ઇનકે સેલ થેઈ, તું અંતરમેં વીચાર.
માલ ખજીનાં મેડેઓં, ન ગમે હદ ભાજાર;
નંધા હિકડી ઇજ નિકરે, તનમિંજા તકરાર.
(ખા. વાઈ.)

૧૫ કકડ કઢી હુઇ, સે સાલખ સંભાએ; મા દિનોં ધીઅકે, સે દાવજેમેં પાએ; ભિનીં રાત ભુણકેતી, તડમેં તતાએ; ખાસી પિરોલી ખીંઅરા, મુંકે હીંગોરજા હલાએ. (ખા. વાઈ, સીતોજ તથા ઊદ્ભોજ)

૧૬ કલરમેં તી કોલ કરે, વાસંગ વદા વાર; જોઆણે જલે જાૂઅમેં, ને મોકમેં દિનીસ માર; તદેં સત્ત ચડેઓતે સતીઅકે, ચોઊ દિનાઊ તે ચાર; ખાસી પિરોલી ખત્રી ચાય, વાંકાએ થીએ ત વાર. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૧૭ કાઠ કુટે ને કોઆડો ફાડેઓ; તેલ ફિરથો ને ધભ્ભો હારેઓ; વાણુ વિલોડઈ, મ કુદે ને મચ્છી મારે; સુતે કુત્ત ચોર ભાંયા કાગડે મથ્થે વિરખ પાય; ઈ પિરોલો ઊંધો ફિરે; ઉઠજા કન બાવર ચરે (ખા. ઉદ્ભોજ તથા જરોજ)

૧૮ કાઠ જિનીંજે પેટમેં, કોઠે ચડઇ આય; વાગ ખીં-અજે હથ્થમેં, ધૂડ ધણીકે પાય. (ખા ઉદ્ભોજ, સીતોજ)

૧૯ કાઠ મથે કાઠ વિઠો, તેં મથે ગુલભેગ વિઠો; વા કારીગર કાઠ ઘડ્યો. (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૨૦ કુડ તો કુટજે, ધૂડ તી ધમજે; મા કુંઆરી ને ધી તી પેણજે. (ખા. ઉદ્‌ભોજ તથા જરોજ)

૨૧ ખરચેઑા ત ખુટે ન, વધે ઈ વેરાવેર; સૂમી વટે ઈ સય, ઠેરે ન હિકડો પેર; સખી વટ ઇ સૂંએ, વધે ઇ વેરાવેર; મુલકેંમેં મશહૂર, ઇ સય હમેશ હેર. (ખા. વાઇ)

૨૨ ધારોડી નિકરેઓ ધરાનું, કરે ચોરીજો પા; સાધુ સુજે સેરમેં, ઇ જોગી જટાધા; ન કાં મિરૂ મારેં, નકાં કેંએં પખીએંજી પચા; ફકીર ફંધ રચાયો, હીં આણે ઉદ્‌ભોજા. (ખા. જરોજ)

૨૩ ધુક્ષ સંધો ફુક્ષ મૂંકે યાર દિનું આય; હટ ન બાજાર ન સરાફેં વટે આય; યારજી ગાલ મૂંકે મરમ લગી આય. (ખા. પિંક)

૨૪ ચડેઓ ડુંગર ચોટીએં, દિઠે વણજજા વીર; પૉરઇ પાય પદ્દતેં, અછા અછા ખીરે; વિધી રાજા મેંધરે, સે જોરઇ સિંધ હમીર. (ખા. પિંક)

૨૫ ચારે ખંઢ ચોસલો. સારો નગર સેહેર; હોઆં હલી ભેરા થેઆ, તિનીં વિધા વેર; હમીર સૂમરો પુછે, ઈન પિરોલીજા કેડા પેર. (ખા. ઉદભોજ)

૨૬ જડ તાએણુ કુત્તા માએણુ, અકુએં સેંધો આધારે; કંથડા તું ક્રિત ભુલેં, ઈઅ હકલજો હથિઆર.
(ખા. ઉદ્ભોજ)

૨૭ જિકા દિઠી જંગલમેં, સે જે હુઈથા હોય; ત હિકડો રજ્ઞિ રાજી થીએ, ને કજા ન લગે કોય. (ખા. ઉદ્ભોજ અને વાઇ.)

૨૮ જોંધેકે હિ જગમેં, જુકાએતી જિણસ યાર; મડધેં જેડે મુડસકે, પણ કરે તાભિધાર; સામીં અચે સુંધરી, સજેને સિણગાર; ઉમર ચાય મારઇકે, એોડ્રેતેં વીચાર. (ખા. વાઇ.)

૨૯ થારેઓ ચાય થૂઅરમેં, દિઠી નાલે ચંગીં નાર; અંગેં લિંગેં ફુટરી, કારે મોં કુંઆર (ખા. ઉદ્ભોજ)

૩૦ દિસી આંઊં દોકી, ધિલમેં રખી ધ્રા; કદેં કદેં કાંધ વદ, હૂઈ સોઆગણ સા; વર વિસારે છદેં, આય પણ હિનોજા. (ખા. ઈદોજ)

૩૧ દીઠી નાલે ચંગીં નાર, જુકો ધારે ધાધ દેરાએ,
બ. રૂકા નખરા કરે, મુડસેકે મગ્રાય;
મડધે જેડે મજ્ઞકે, હકલમેં હટાએ,
નીચેંા ઉચેંા ચોફેર, નિધ્રાકે રસાએ;
ભારે જેં ભર વિંજણુ, તિદાં ઓચતી આએ,
ઈ સિરજી સીતોજા, સીતોજકે ખાએ.
(ખા. સીતોજ,)

૩૨ ડુંગરમેં દરસડી, કંઠીમેં કોડાય; જાં વિંજાં બાજાર-મેં, તાં મેંકે વિઠી બકરી ખાય. (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૩૩ ધરીઆ કાંઠે ધાધલી, નાએ કાંઠે નેઆર; ફુલ જેંજા ફટરા, ખાંભેજે આચાર; સિંધીઆણી ઉભી સદ કરે, તું ઓઠેતેં વીચાર. (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૩૪ ધિલ્લીથી ધુમ કરે, ચડેઆ મેઘ મલાર; કિરોડીઉં લખ કટકેજીઉં, બેઆ હથીએંજા હજાર; પીંધું બધી પદ-જીઉં, પોએ સીંચેઆં સાલિધાર; ભલી હૂઈ ઇસ્ત્રી, જે કુલો દિનું કપરકે. (ખા. પિંક)

૩૫ નગરથી નિકરૈ નાર, તેંકે લજ્જા ન કાં લી; ઇનજી મા કુડી, ઇનજી દાદી કૂડી, ઇ કૂડે કૂડેજી ધી.

(ખા. આનોજ)

૩૬ નથી નિમોરી નાંધલા, સોકડ કનેમેં પાય; સણગાર કેંએં સુંધરી, હલઇ કકોરજી કાય; હથ્થ કટોરો હેમરો, ઈ સત્ત ભોજન તી સાય; ખણી નિકરૈ કંડ મિંજા, ઇ કોદ કનૈયા લાય; ત આંટો દેઈ ઉભી રેઈ, જભાબ નક્રાં જાય; વિંજી ઇનું ઉપટે, ત પુનું પલંગ તે આય; હલી નિકરે હેત મિંજા, ઇ કામની કચવાય; સચો પિરોલી ભીમ ચાય, ઇ નરતેં લિખ્ખી નાય. (ખા. જરોજ)

૩૭ નાણું દિને ન જુડે, અમૂલ હીરો ઈ; મુક્ત તોકે

સો મિલે, કર કધર તું કીં; કમ્મ કીઆમત દીં, જરૂર તોંકે જેંજો (ખા. વાઇ)

૩૮ પગ ચાર ને ચોપગેંમેં ન, લમ્મું પુછ ને મોર પ ના, મથે મુગટ ઇ કુકડ પ ન, પંખ જાતકે ઓદો પ ન. (ખા. આનોજ)

૩૯ પંજ નર પાણમેં, ઉભા અઇન રાતો દીં; તેં મિંજા હિકડા આશક અચેં બેઆ વિંજેં, તિનીં ઘણાં લગાયા દીં; ઉનીંજી ભેણ હિકડી, ઈ અચણ ન દે કીં; આય ઘણેં ઉનીં જેડી, ઇનજો અંગ લિખેઆ ઇં; ઇ પિરોલી પાડેં પધરી, સે જાુરંધી કીં (ખા. સીતોજ)

૪૦ પંજેં સતેં ન ઉપડે, દોઍં મેયેંજો ભારે; ઘોટ વિજી હલેઆ બિઠમેં, સે ગોરલજો ભતારે. (ખા. ઉદ્ભોજ)

૪૧ પાણી મથે પધમણી, ઇ વિછાએ વિઠી વાર; અ-જાુણે પોરજો અબ્દુલા ચાય, ઉત કોએ નથો પુજે યાર; કુછે નથી કામની, ઇ સમઝાયા વિઠી સાર; સચી પિરોલી સૂમરો ચાય, સાલખ સોઢી નેઆર. (ખા. બનાવટી જરોજ)

૪૨ પાણી મિંજા પએધા થેઆ, સો નાલે ચેંગું નર; નાલો ઇનજો તદે પેઆ, પોએ સુકાઈ થેઆ સર; આણે રખેઆ ચૉકમેં, પોએ દિસણ જેડો વર; ખાધે તાં મન ખુશ થેઆ, ધિલ તાં થેઆ તર; હલે ન પિંઢ કીં હેકલો,

પોએ સાથ સંગાતે સર; હુલે અસવારી વિચ્ચમેં, પોએ અસવારી કેઓ ખર. (ખા. પિંક)

૪૩ પિરોલી પિરધાન આય, સુણ સાંઘનાણી વીરા; સુકે ન સંસારમેં, ઇ નીલાજ નીલાં (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૪૪ પેઆ ધુલ્ર ધોઆભજા, સે આયા મિંજા અ-મીન; સચકે તાં ઓદા ન થેઆ, કૂડ ૫ કુછેઆ કીં ન; ઇ નીંજી રોજ કીઆમત દીં, આજી આય જમીન.

(ખા. જરોજ)

૪૫ ખ ખ જાણે ત્રે ન જાણે; મા સુંજાણે, પે ન જાણે; આએસ દાડી, નાંએસ મુચ્છ, ઇ પિરોલી ન લજે, ત પડેંજે પુચ્છ (ખા. જરોજ)

૪૬ બીં સીતૂજીએં જગડો કેઓ, ઉદ્‌ભોજકે ઓધાન રેઓ; પુત્તર પેટાછે થેઓ, પે અંધારીએં પેઓ. (ખા. સીતોજ અને ઉદ્‌ભોજ)

૪૭ ભુમધી દિઠી ભાજારમેં, સે નાલે નિંભર નાર; નર ભીડાયો ભુકા કરે, કિરોડીઉં લખ્ખ હજાર; ઇ ઇસ્ત્રીજે અંગતેં, અગડીઉં ગોસડ ને ચાર. (ખા. ઉદ્‌ભોજ)

૪૮ મડધ મિઠીજો, કંધ કપાજો; જ લગો વા, ત નિકરી વેઓ સા. (ખા. મીનોજ તથા ઉદ્‌ભોજ)

૪૯ મથા આત્રઈ ભિર ભમધી, ત કલ ન હૂઈઅસ કૂકડજી; ધરતી પગ ધરે, રાજા પુછે રણસીંગ કે, કામની

કોલ કરે; હિતા વેઈ હેકલી, ઉતા ટોલીઆ કીં ન ટરે;
અલા ઉભાઇએં ઉનીંજા, જું નૂઅ નબીજી બેડી તરે.

(આ. જરોજ.)

૫૦ મેંઢઈ મેંઢઈ ચોપેંઢી, પેંઢ પેંઢમેં નવ પેંઢી; રાજા પુછે રાણીકે, જે બ કાઓણુ મેંઢઈ. (આ. મીનોજ તથા ઉદ્ભોજ.)

૫૧ મેંધી પાપો મનમેં, ઘોટ ઘરા નિંગેઆ; પિનીં કરેતો પેટજી, ઇનકે અલા અમજ ઉપાયો; ભમીં આયો તે બેરેમેં, દિનું રૂ જભાભ; સો સો સામીં નિંગેઆ, ઈ વેઆણી પિરભાત; લો કલમ કિતરા, અઇન ધુનાઆનું ધાર; આસી પિરોલી, અત્રી ચાયતો, વાંકાય થીએ ત વાર.

(આ. જરોજ)

૫૨. ભાકુ મંજે કો ન, હી તમાસો તકરાર,
રાહામેં હી રેઅઝ જે, અચી થેઓ ઇસરાર;
ઓતારો અસમ મથે, હાથીજો હિકેઆર,
શ્રી કિરસનજે કુલજો, ઇ આએ તાબેધાર;
એન ઈ ખૂભીજો. દિઠો ભુજ ભાજાર,
ગાધી વિજી ધોડ મથે, વિઠો બેદરકાર;
રસેઓ અચે રાહમેં, સાથ સભનીં યાર,
જીવ ઇ જીરા બોએ, આણુ જરોજે નેઆર;

स.मजी हले सीआणुं, ई सारे घर साथी,
भ.जारमें भुजजी, दिठो घोडे मथे हाथी.

(भा. जरोज)

५३ लकड घसे लो चमके, घसे घसारो; मे किनजी जान घसे, घसे मुतारो, पिरोली होल बिलाप्रे.

(भा. सीतोज.)

५४ लग लग चो त न लगे, अने म लग म लग चो त लगे (भा. जरोज.)

५५ वाट हलंधे दिठो अटो; पंजे हजारें मंगेआ घेटो; धन गालजो गिनीं देओ नेठो (भा. जरोज)

५६ वाढे घडेओ वाणु, तेंमें जाडेजा, तेंमें सूमरा, तेंमें सजी पिरथमी, अने तेंमें वदेरा. (भा. उद्भीाज)

५७ वेथ जेदी वल, से पेई सालभजे हथ्थ;बारो कुंअें अेरचा, तेरें धाणीजी लइ, तेंजा टुकर थेआ त्रेसो ने सइ. (भा. वाई.)

५८ सभी तोजे सेरमें, मुं घोणुधल दिठो;घोणुधल तां घोडो, घोडो तां चोपगो, मुं नपगो दिठो; नपगो तां सप्प, सप्प तां सासो, मुं विसासो दिठो; विसांसो तां वाणु, वाणु तां धरीआ ते, मुं सुकेंतें दिठो. (भा. उद्भीाज)

५९ संजे सनासी हलेआ, ई पुछी केंअें पंधा; मंधी रखी मनमें, इय आयाते अंधा; गुर गदेओ गोधडीओ,

તદેં સામીં બોઍ સંધા, સામીં બોઍ સંધા. (ખા. જરોજ)
૬૦ સઃ—સિરો તોજો સિંધમેં, તું હિતે હારઈ કેઆં;
જઃ—સમેં સંધે સાથડે, માંકે હિતે ખુપોર થેઆ.
(ખા. ઉદ્ભોજ)
૬૧ સીઆરેમેં સુતી, સે ઉનારેમેં સુતી, ઇ વરસારેમેં પણ સુતી, ઇ સુતી સે સુતીજ સુતી. (ખા. ઉદ્ભોજ)
૬૨ સીતોજા તે સુપનું, જેંસેં કેઈ કારીગર કાર; ઉભા આય અધોતડે, ઇ અબાજે આધાર; કુછેતો કુલૂંભ મિંજા, સેઅઓ લિખ્ખણહાર. (ખા. સીતોજ)
૬૩ સીતોજા નર સપનું, સે ભારી તાં ભર થેઓ; ઇખીજે અંગ લગો, ત કિરી પદ પેઓ. (ખા. સીતોજ)
૬૪ સૂઈ ઘર સુપજે, મોચીઍં ઘર મુક્ષ; ત્રેઆ રાએજે રાજમેં, ચોથા વાડીસંધા વક્ષ. (ખા. ઉદ્ભોજ તથા મીનોજ)
૬૫ સોન વાએણું અને સામરો, વણમારેઓ રૂએ; ઈ પિરોલી ન લજે, સે અકલ વોણું હુએ (એક જીવડુંછે)
૬૬ હલણી ચલણી ચોમુખ્ખ ચલણી, મુખ્ખ બિના ન ચુરે આંગરા ચાર; હાકમ હણી ઉથેઆ, વીર વિમાસમેં પેઆ; હજારેં પ હલે, લખેં પ હોય, ખાસી પિરોલી ખત્રી ચાય, વર વિંજાય નિકરે, કામની કોદી ગુલ હોય. (ખા. ઉદ્ભોજ)
૬૭ હલઈ વિંજાં વાટમેં, ત પેઇ આય પદતેં, કે તું ત-

રેસેં વિડે આઙએં, ક ગુંધર આયમ ધદ; ચાય નકો વરસેં વિડેસ, નકો ગુંધર આયમ ધદ, હૂઙયસ ધણે મોંધે મદ, જદેં છદે વેઆ હિત, તદેં પેઈ અઙઆં પદ. (ખા. જરોજ અથવા ઉદ્ભોજ.)

૬૮ હુલે ત હુલે નકાં પાણું પલે; તેં કુંધે ન હુલે ત, જ હુણેસ ખલો, ત પિઢેં પેઓ હુલે. (ખા. સીતોજ)

૬૯ હિકડી અલા સંધે આસરે, બેઈ પોરઈ હુલઈ પદ; ત્રેઙ ધોડેંજે ધ્રમસાણમેં, ચોથી ઈસ્ત્રી વદ, ખત્રી ચાય ખાસી પિરોલી, દાએંકે દીજા (ખા. અગોચરે, સીતોજ તથા આનોંજ)

૭૦ હિકડી આધમનું અગે હૂઈ, બેઙ આય આધમ સાથ; પાણી મથે તી પલટે, દીંઆ ધણેરી રાત. (ખા. વાઈ તથા જરોજ.)

૭૧ હિકડી આય એડી સાય, જે મિડીંતેં પાય.

(ખા. વાઇ.)

૭૨ હિકડી એંધે દિઠી ખેતરમેં, બેઙ ભાજારેં હદ, ત્રેઈ ઉસૈ સદ કંધી, સે મૂર ન અચે મદ. (ખા. આનોંજ, ઊદ્ભોજ અને વાઇ.)

૭૩ હિકડી ચોરેંજે ચિત્તમેં, બેઈ જંધરે મથ્થે જોય; મા દિનીં ધીઅકે, સે દાએજેમેં પણ હોય; માએણ ટાણે માકુઆ, છાલ કેસેં મ હોય. (ખા. વાઈ અને સીતોજ)

૭૪ હિકડી વનમેં, બેઈ ઠાકરજે દેરે, ત્રેઈ મુંભઈમેંનેઆર; નકાં પુછીને પાઠ કર, ઈન પિરોલીજા પાર. (જા. જરોજ; સીતોજ અને વાઈઆવાણુ)

૭૫ હી જાં જનમેઈ મૂં સાણુ. નાં ન જાણાં તેંજો; મર રમે સરતીઅન સાણુ, બેઞ મ ફુટે બિફડી. (જા. જરોજ.)

૭૬ હુઓ જોગી હિકડો, હુઓ જોધ જવાણુ; ન નમેઓ નાથકે, ન કેં કામિજી કાણ; જદેં બાઇ ચખાયો બાણુ, તદેં રસેઓ રા રસુલજે રોવેકે. (જા. જરોજ)

બાળકોમાં વપરાતી.

અઠ્ઠ કાઠ. નોંઈ જારી; ઈ પિરોલી ચાય, સે થીએ વડો વેપારી. (જા. ઊદ્ભોજ)

૨ અધલ કર ફધલ કર ધંગા, તિડેં મિંજા પુચ્છ નિકર્યો, અઠ પેર બ ટંગા. (જા. ઉદ્ભોજ)

૩ ઈન મથે મીન, ઈ પિરોલી લજંધી ૫ કીં ન. (જા. આનોજ.)

૪ ઉદ્ભોજા ઉપની, સે નરપ નરેં ધાર; ઉભી આય મેધાનમેં, ચુરે ન આંગરા ચાર; સચા પિરોલી સૂમરેજી, નાડાપેમેં નેઆર. (જા. ઊદ્ભોજ)

૫ ઉદ્‌ભોજા ઉપની, સે નાસે ચંગીં નાર; પિંડ બિડંધી બિરનારમેં, ને પુચ્છ રખંધી બાર. (બા. ઉદ્‌ભોજ)

૬ કારી મિન્ની ઘોરો પુચ્છ, ઈ પિરોલી ન લજે ત માકુએંકે પુચ્છ. (બા સીતોજ)

૭ કાઠજી કુકડી લોજી ચુંજ; ઇનાં દે ચાર કાં પંજ. (બા. ઉદ્‌ભોજ અને સીતોજ)

૮ કોટ જેડે કુંગરે, કોટ પણ ન; ચક્ક જેડે ચાયલે, ચક્ક પણ ન; બીં બાયડીએં વિચ્ચ, ઈ ઘોટ પણ ન. (બા. ઉદ્‌ભોજ અને સીતોજ)

૯ ચાર હેઠ, ચાર ભેઠ, ચાર ચાડીંકે ચડ્યા; જુદા હેડા ઘાટ ઘડ્યા. (બા. જરોજ)

૧૦ ચુણે ને ટુબીઊં દે, તિત્તર ન કાં હોલો; તોજીઊં સવા લખ્ખ પિરોલીઊં, મૂંજો હિકડો પિરોલો (બા. સીતોજ)

૧૧ જેજી મા લિલ્લી પિલ્લી, તેંજો પુત્તર કેસર સીં. (બા. જરોજ.)

૧૨ નીલોઊં ટોપીઊં, કારા વગા; આયા મૂંજા પરવેસી સગા (બા. ઉદ્‌ભોજ)

૧૩ પંજ પિપ્પર, છઈ તરાઈ; ઘડો ન બુડે ધી તરાઈ (બા. જરોજ.)

૧૪ બ પૂતારા બેવડા, તેમેં દોરો નકાં દસી; ઈ પિ-રોલી ન લજે, તેંજી લજ વિંજે ઘસી (બા. સીતોજ)

૧૫ બાંઢો ખુક્કો બાવરજો, મેં જવેરી ફુલ; પિંઢ સવા લખજો, ને કરે વિઢો મુલ. (આ. ઉદ્‌ભોજ)

૧૬ ઓએ બા તેદ તેદા, ભેરા થઈ બધા; મોંએ મિંજ પુચ્છ નિકર્યા, નેઆરેઓ મૂંજા અધા (આ. ઉદ્‌ભોજ)

૧૭ ભૂં ભૂં કરે પણ ભીંગારો નાંય; જનોઈ આય પણ બામણ નાંય. (આ. ઉદ્‌ભોજ)

૧૮ વેથ જેદી વલ, ને ઢાલ જેદો ફુલ; કચા લાઇએં, પોએ પકેંજો મુલ. (આ. સીતોજ)

૧૯ સો ધરીઊં સો ધરવાજા; તેમેં વિઠા સાયબજાધા; ન એં પીએં, ઈ તાજાજ તાજા. (આ. જરોજ)

૨૦ સોનજો પોપટ પુચ્છસેં પાણી પીએ. (આ. મીનોજ અને ઉદ્‌ભોજ)

૨૧ હેદડીક કુપલી, નોંસો નારા; ચડે કટક ને વજે નંગારા. (આ. આનોજ)

૨૨ હેદડોક ઘાભો બટ બટ ચરે, પાણી પીએ ત ઉફટ ફાટી મરે. (આ. સીતોજ)

૨૩ હુલંઘો વિંજેને ભેડ બધંધો વિંજે (આ. ઉદ્‌ભોજ)

૨૪ હેઠ થધી વીઅડી, મથે કોસી બાય; કાકો ચાય બાત્રીએકે, ધાય બાત્રીઆ ધાય. (આ. ઉદ્‌ભોજ)

પિરોલીના જવાબ.

(૧) રાવણ અને મંદોદરી બંનેના મળીને ૨૨ કાન થાય. (૨) કલમ. (૩) હાથી. (૪) બળદ. કેમકે બળદ એ ઇશ્વરનું બનાવેલું પ્રાણી છે અને તેને "નથેઓ" એટલે નથ નાંખવામાં આવી. (૫) મચ્છર. (૬) ખિદરહયાત. (૭) કાંભ. (૮) કિંગર. કૂવામાંથી સેહેલાઇથી પાણી કાઢવાનું એક યંત્ર. (૯) માછલાં પકડવાની જાળ. (૧૦) તીર, બાણ. (૧૧) નાડે, કુંભી. (૧૨) નાગડો. એક નાગે વચન પ્રમાણે બ્રાહ્મણને ઘેર અવતાર લીધો હતો તે.(૧૩) "વણમથો" તે "કુડચલ" નામનું દરીઆઈ જાનવર. "વણપગો" તે "સર્પ". "ભૂં સુધી નકા" તે "હાથી". "વણજાનવારો" તે નગારૂં અથવા ઘંટ; કેમકે એથી ખબર પડે કે હાથી આવેછે. (૧૪) ઈશ્ક. (૧૫) કાની. ઘણા અર્થમાં. (૧૬) બિદ. એક જાતનું ખડ ધાન્ય કચ્છના રણમાં ઉગેછે, તેને દુકાળ વખતે લોકો ઉપયોગમાં લેછે. (૧૭) ઘાણી. આ પિરોલો છે અને બધી વાતે ઉલટો છે. (૧૮) સરાણ. (૧૫) ઘાણી. (૨૦) છોકરીઓની ઢીંગલા ઢીંગલીની રમત. (૨૧) વિદ્યા. (૨૨) રાવણ. (૨૩) કરો અથવા રોયડો. (૨૪) મીઠું. (૨૫) ચોપડ, ચોપાટ. (૨૬) લાકડી. (૨૭) ખેર. એક અર્થ ખેરનું લાકડું અને બીજો

અર્થ એર એટલે દાન. (૨૮) ગરજ. (૨૯) કાકણી. (૩૦) સર્પની કાંચળી.(૩૧)બંદૂક, આ પિરોલીમાંની દરેક લીટીનો પેહેલો અક્ષર વાંચવાથી "દી. બ. મણીભાઈ" એમ નીકળશે. (૩૨) આકડાની ભેંસને બકરી ખાતી હતી તે. (૩૩) લ એક ઝાડ થાયછે; સિંધી બોલીમાં સિંધીઆણી પોતાની સખીને બોલાવે ત્યારે "લૈ" (એટલે અલી) કહીને બોલાવે છે. (૩૪) જાુડક અને જાુડકી. (૩૫) માકૂડી એટલે કીડી. (૩૬) સદેવંત અને સાવળિંગા. (૩૭) ઇમાન, શ્રદ્ધા. (૩૮) કાચંડો અથવા કેવડો. (૩૯) ભુજનાં પાંચ નાકાં અને છઠ્ઠી બારી. એ બારી પૂરી દેવામાં આવી છે માટે તેમાંથી આવ જા થઈ શકતી નથી. (૪૦) મૂડો દશ કળશીને અને લગ્ન પ્રસંગમાં અપાતાં ખારેક ટોપરાને મૂડો કહેછે. (૪૧) સિકંદરી હાથ, જે દરિયામાં મના કરેછે તે. (૪૨) મીઠું. (૪૩) મગ. (૪૪) બાળક. (૪૫) બકરી. (૪૬) ચકમક, કડો, અને કફ. (૪૭) ઘાણી. (૪૮) દીવો. (૪૯) એક હરણ પારધીને હાથે મરવાનું વચન આપી, ત્યાંથી ચાલી પોતાનાં બચ્ચાંને ધવડાવવા ગઈ હતી તે વિષે એક વાતછે.(૫૦) ચૉરી.(૫૧)શ્રવણ કાવડીઓ અથવા ધ્રૂ ઉપર પણ લાગુ પડેછે. (૫૨) ઘોડા ઉપર હાથીરામ નામનો એક

શખ્સ બેઠેલો તે. આમાં દરેક લીટીનો પેહેલો અક્ષર વાંચવાથી "મહા રાઓશ્રી ખેંગારજી સ. બ." એમ નીકળશે.

(૫૩) ઘંટી, જંધર. (૫૪) હોઠ. (૫૫) હજારા કરીને એક જાત થાયછે. એમાંના પાંચ જણાએ એક ઘેટાની કિંમત પૂછી તે. (૫૬) પારણું, પીંગોડો. (૫૭) વરસ. (૫૮) નડો, સાળમાં કામ આવેછે તે. (૫૯) હાજીપીરે ચોરોને ઉલટા ન્યાલ કર્યા હતા તે વિષે એક વાત છે. (૬૦) ચોખા. (૬૧) બાળકને પાવાની સુતી એ બધી ઋતુઓમાં સુતીજ કહેવાય. (૬૨) ઘડીઆળ. (૬૩) તાળું. (૬૪) ટાંકો. દરજીનો ટાંકો, મોચીનો પણ ટાંકો, રોહામાં પાણીના ટાંકા અને ટાંકા નામનો એક છોડવો પણ થાયછે. (૬૫) ભમરો. (૬૬) નોટ. (ચલણી) (૬૭) ચુડલી. (૬૮) અક્ષો અથવા સજાઈઓ. (૬૯) વીંછી, ૧ આકાશમાં તારાનું એક ઝુમખું, ૨ વીંછી, ૩ ઘોડાના પાગડામાં વીંછવા, ૪ સ્ત્રીઓના પગમાં પેહેરવાનું એક ઘરેણું તે. (૭૦) હવા. (૭૧) નામ. (૭૨) વૈ. ૧ વૈ=પક્ષી. ૨ વૈ=ચોપડો. ૩ વૈ=ઉમર. (૭૩) છિક્કી એના જુદા જુદા ત્રણ અર્થ બતાવ્યા છે. (૭૪) વાંદરૂં. વનમાં તે વાંદરૂં, "ઠાકર જે દેરે" તે "હનુમાનજી" અને મુંબઈમાં વાંદરો ગામ. (૭૫) તર્જની અને વચલી વચ્ચેની આંગળી. એ આંગળીનું નામ કચ્છી ભાષામાં નથી. (૭૬) નસીઓ.

બાળકોમાં વપરાતી.

(૧) ખાટલો. (૨) ત્રાજવું. (૩) ઉધાઈ અથવા ઉડે. (૪) ભુરટ. (૫) દોઇ. (ચાટવો) (૬) રેંટીઓ. (૭) સોયદોરો. (૮) રેંટીઓ. (૯) ગાય. ચાર હેઠ તે ચાર પગ, ચાર મેઠ તે ચાર આંચળ, અને ચાર ચાડીકે ચડ્યા, તે બે કાન અને બે શીંગડાં મળીને. (૧૦) ચાપીઓ. ખૂટીકાઢવાનો. (૧૧) મેંઢી, રિંઢું. (૧૨) રીંગણા. (૧૩) હથેલી, હથારી. (૧૪) ઘંટી, જંઘર. (૧૫) વહાણ. (૧૬) ત્રાજવું. (૧૭) રેંટીઓ. (૧૮) કુંભારનો ચાક, ચક્ર. (૧૯) આંખો. (૨૦) દીવો. (૨૧) મધપૂડો અને મધમાખો. (૨૨) દેવતા. (૨૩) ફારકો, ફાળકો. (૨૪) હુક્કો.

સૂચના.

આ તથા "ઉર્દુ ૧લી કિતાબના ગુજરાતીમાં અર્થ" એ બંને પોથીઓ નીચે લખેલે ઠેકાણેથી મળશે.

૧ **ભુજમાં**—માર્કિટની સામે બુકસેલર અબાવેશ્વર ચત્રભુજ ઉપાધ્યાની દુકાને. તથા અમારી પાસેથી.

૨ **અંજારમાં**—બુકસેલર અબાવેશ્વર ચત્રભુજ ઉપાધ્યાની દુકાને.

૩ **માંડવીમાં**—ટંકશાળ સ્કૂલના મેહેતાજી મી. દાદામીઆં હસીબુલ્લા પાસે.

૪ **મુંબઈમાં**—ભુલેશ્વર આગળ માવજી જેરામના માળામાં મી. ડાહ્યાભાઈ જગજીવનદાસ પાસેથી.

વળી પિરોક્ષીની પોથી રા. મુંદ્રા, જખૌ, નળીઆ, તથા રાપરના મેહેતાજીઓ પાસેથી મળશે.

ઉસમાન બચલ.

